

Polityka ochrony dzieci przed krzywdzeniem przyjęta przez Fundację Dzieciaki i Zwierzaki

Naszym celem jest działanie na rzecz dobra dobra dziecka i w jego najlepszym interesie.

Działając na podstawie obowiązujących przepisów prawa Fundacja Dzieciaki i Zwierzaki, zwana dalej Fundacją wprowadza do realizacji "Politykę ochrony dzieci przed krzywdzeniem", zwaną dalej Polityką.

Rozdział I Objaśnienie terminów

1. Personel to osoby zatrudnione na podstawie umowy o pracę, umowy cywilnoprawnej, osoby samozatrudnione (osoby fizyczne, które prowadzą działalność gospodarczą i wykonują osobiście zadania), wolontariusze/szki, stażyści/teki, praktykanci/teki.
2. Dziecko to osoba, która nie ukończyła 18 roku życia.
3. Opiekun dziecka to osoba uprawniona do reprezentacji i stanowieniu o dziecku w szczególności jego przedstawiciel ustawowy (rodzic/opiekun prawny).
4. Zgoda opiekuna dziecka to zgoda co najmniej jednego z opiekunów dziecka. Gdy brak jest porozumienia między opiekunami dziecka, należy poinformować ich o konieczności rozstrzygnięcia sprawy przez sąd rodzinny.
5. Krzywdzenie dziecka (przemoc) to każde zamierzone lub niezamierzone działanie na szkodę dziecka, lub zaniechanie działania jednostki, instytucji, lub społeczeństwa jako całości i każdy rezultat takiego działania, lub bezczynności, które naruszają równe prawa i swobody dziecka i/lub zakłócają jego optymalny rozwój. Krzywdzeniem jest:
 - a. przemoc fizyczna - wszelkie celowe, intencjonalne działania wobec dziecka powodujące nieprzypadkowe urazy.
 - b. przemoc psychiczna/emocjonalna - rozmyślne, nie zawierające aktów przemocy fizycznej zachowania dorosłych wobec dzieci, które powodują znaczące obniżenie możliwości prawidłowego rozwoju dziecka.
 - c. seksualne wykorzystanie dzieci - każde zachowanie osoby starszej i silniejszej, które prowadzi do seksualnego zaspokojenia w interakcji z dzieckiem i jego kosztem.
 - d. zaniedbywanie dziecka - to niezaspokajanie jego podstawowych potrzeb zarówno fizycznych, jak i psychicznych.
6. Dane osobowe dziecka to wszelkie informacje umożliwiające identyfikację dziecka.

Rozdział II

Rozpoznawanie i reagowanie na czynniki ryzyka krzywdzenia dzieci

1. Personel Fundacji ma wiedzę i w ramach wykonywanych obowiązków zwraca uwagę na czynniki ryzyka i symptomy krzywdzenia dzieci.
2. Fundacja, minimum raz w roku, realizuje akcję edukacyjną dla personelu obejmującą:
 - a. zagadnienia związane z rozpoznawaniem symptomów krzywdzenia dzieci,
 - b. Informacje na temat aktualnych danych kontaktowych lokalnych instytucji i organizacji, które zajmują się interwencją i pomocą w sytuacjach krzywdzenia dzieci.
3. W przypadku zidentyfikowania czynników ryzyka personel podejmuje rozmowę z opiekunami, przekazując informacje na temat dostępnej oferty wsparcia i motywując ich do szukania dla siebie pomocy.
4. Personel monitoruje sytuację i dobrostan dziecka poprzez obserwacje, rozmowy z dzieckiem, rodzicami, innymi pracownikami oraz instytucjami wspomagającymi ochronę dziecka.
5. Fundacja dysponuje informacjami dla dzieci i rodziców na temat możliwości uzyskania pomocy w trudnej sytuacji, w tym numerami bezpłatnych telefonów zaufania dla dzieci i młodzieży i udostępnia je dzieciom oraz rodzicom.
6. Personel zna treść Polityki oraz zasady bezpiecznych relacji personel-dziecko i dziecko-dziecko (co poświadczają podpisując oświadczenie stanowiące załącznik 2 do Polityki) i stosuje się do ich zapisów. Zasady stanowią załącznik 1 do Polityki.
7. Rekrutacja personelu odbywa się zgodnie z zasadami bezpiecznej rekrutacji personelu stanowiącymi załącznik 3 do Polityki.

Rozdział III

Procedury interwencji w przypadku krzywdzenia dziecka

1. W przypadku powzięcia przez personel podejrzania, że dziecko jest krzywdzone, ma on obowiązek sporządzenia notatki służbowej i przekazania (pisemnie lub mailem) uzyskanej informacji zarządowi Fundacji. Wzór notatki stanowi załącznik 4 do Polityki.
2. Interwencja prowadzona jest przez zarząd Fundacji, lub przez wyznaczoną przez zarząd osobę.
3. Jeżeli krzywdzenie nastąpiło ze strony zarządu Fundacji, interwencję podejmuje osoba, która dostrzegła krzywdzenie lub do której zgłoszono podejrzenie krzywdzenia.
4. W przypadku podejrzania, że życie dziecka jest zagrożone lub grozi mu ciężki uszczerbek na zdrowiu należy niezwłocznie poinformować odpowiednie służby (policja, pogotowie ratunkowe), dzwoniąc pod numer 112. Poinformowania służb dokonuje osoba z personelu Fundacji, która pierwsza otrzymała informację o zagrożeniu.
5. Z przebiegu każdej interwencji sporządza się kartę interwencji, stanowiącą załącznik nr 5 do Polityki. Karty interwencji dołącza się do teczek osobowych dzieci.
6. Personel Fundacji jest zobowiązany do zachowania wszelkich informacji dotyczących krzywdzenia w tajemnicy, wyłączając informacje przekazywane uprawnionym

7. instytucjom w ramach działań interwencyjnych.
8. W przypadku, gdy podejrzenie zagrożenia bezpieczeństwa dziecka zgłosili opiekunowie dziecka, a podejrzenie to nie zostało potwierdzone, zarząd Fundacji informuje o tym fakcie opiekunów dziecka na piśmie.

Rozdział IV

Krzywdzenie dziecka przez osobę dorosłą

1. Jako osobę dorosłą rozumieć należy osobę z personelu Fundacji, opiekuna, inną osobę trzecią.
2. W przypadku gdy zgłoszono krzywdzenie dziecka, zarząd Fundacji przeprowadza rozmowę z dzieckiem i innymi osobami mającymi lub mogącymi mieć wiedzę o zdarzeniu i o sytuacji osobistej (rodzinnej, zdrowotnej) dziecka, w szczególności z jego opiekunami.
3. Zarząd Fundacji dokłada wszelkich starań, aby ustalić przebieg zdarzenia i jego wpływ na zdrowie psychiczne i fizyczne dziecka.
4. Zarząd Fundacji organizuje spotkanie/a z opiekunami dziecka, którym przekazuje informacje o zdarzeniu oraz o potrzebie/możliwości skorzystania ze specjalistycznego wsparcia, w tym u innych organizacji lub służb.
5. W przypadku, gdy wobec dziecka popełniono przestępstwo, zarząd Fundacji sporządza zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa i przekazuje je do właściwej miejscowo policji lub prokuratury.
6. W przypadku, gdy z rozmowy z opiekunami wynika, że nie są oni zainteresowani pomocą dziecku, ignorują zdarzenie lub w inny sposób nie wspierają dziecka, które doświadczyło krzywdzenia zarząd Fundacji sporządza wniosek o wgląd w sytuację rodziny, który kieruje do właściwego sądu rodzinnego.
7. W przypadku, gdy z przeprowadzonych ustaleń wynika, że opiekun dziecka zaniedbuje jego potrzeby psychofizyczne lub rodzina jest niewydolna wychowawczo, czy rodzina stosuje przemoc wobec dziecka należy poinformować właściwy ośrodek pomocy społecznej o potrzebie pomocy rodzinie, gdy niespełnianie potrzeb wynika z sytuacji ubóstwa, bądź – w przypadku przemocy i zaniedbania – konieczności wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”.
8. W przypadku, gdy osoba z personelu Fundacji dopuściła się wobec dziecka innej formy krzywdzenia niż popełnienie przestępstwa na jego szkodę, zarząd Fundacji powinien zbadać wszystkie okoliczności sprawy, w szczególności wysłuchać osobę podejrzaną o krzywdzenie, dziecko oraz innych świadków zdarzenia. W sytuacji gdy naruszenie dobra dziecka jest znaczne, w szczególności gdy doszło do dyskryminacji lub naruszenia godności dziecka, należy rozważyć rozwiązanie stosunku prawnego/zakończenie współpracy z osobą, która dopuściła się krzywdzenia, lub zarekomendować takie rozwiązanie zwierzchnikom tej osoby. Jeżeli osoba, która dopuściła się krzywdzenia, nie jest personelem Fundacji, lecz jest zatrudniona przez podmiot trzeci, wówczas należy zarekomendować zakaz wstępu tej osoby na teren organizacji, a w razie potrzeby rozwiązać umowę z instytucją współpracującą.

Rozdział V

Krzywdzenie dziecka przez inne dziecko

1. W przypadku zaobserwowania sytuacji przemocowych pomiędzy samymi dziećmi, personel zobowiązany jest do natychmiastowej reakcji i stosownej interwencji polegającej na powstrzymaniu eskalacji konfliktu i zachowań niedozwolonych.
2. W przypadku podejrzenia krzywdzenia dziecka przez inne dziecko przebywające w Fundacji (np. na zajęciach grupowych) należy przeprowadzić rozmowę z dzieckiem podejrzewanym o krzywdzenie oraz jego opiekunami, a także oddzielnie z dzieckiem poddawany krzywdzeniu i jego opiekunami. Należy porozmawiać także z innymi osobami mającymi wiedzę o zdarzeniu. W trakcie rozmów należy dążyć do ustalenia przebiegu zdarzenia, a także wpływu zdarzenia na zdrowie psychiczne i fizyczne dziecka krzywdzonego.
3. Dla dziecka krzywdzonego oraz krzywdzono sporządza się oddzielne karty interwencji.
4. Wspólnie z rodzicami/opiekunami dziecka krzywdzącego należy opracować plan naprawczy, celem zmiany niepożądanych zachowań.
5. Z rodzicami/opiekunami dziecka poddawany krzywdzeniu należy opracować plan zapewnienia mu bezpieczeństwa, włączając w ten plan sposoby odizolowania go od źródeł zagrożenia.
6. W trakcie rozmów należy upewnić się, że dziecko podejrzewane o krzywdzenie innego dziecka samo nie jest krzywdzone przez rodziców/opiekunów, innych dorosłych bądź inne dzieci. W przypadku potwierdzenia takiej okoliczności należy podjąć interwencję także w stosunku do tego dziecka.
7. W przypadku, gdy dziecko krzywdzące nie uczestniczy w działaniach organizowanych przez Fundację należy porozmawiać z dzieckiem poddawany krzywdzeniu, innymi osobami mającymi wiedzę o zdarzeniu, a także z rodzicami dziecka krzywdzonego celem ustalenia przebiegu zdarzenia, a także wpływu zdarzenia na zdrowie psychiczne i fizyczne dziecka. Zarząd Fundacji organizuje spotkanie/a z opiekunami dziecka, którym przekazuje informacje o zdarzeniu oraz o potrzebie/możliwości skorzystania ze specjalistycznego wsparcia, w tym u innych organizacji lub służb oraz o sposobach reakcji na zdarzenie (poinformowanie sądu rodzinnego, poinformowanie szkoły, poinformowanie rodziców dziecka krzywdzącego).
8. Jeżeli osobą podejrzewaną o krzywdzenie jest dziecko w wieku od 13 do 17 lat, a jego zachowanie stanowi czyn karalny, należy ponadto poinformować właściwy miejscowo sąd rodzinny lub policję poprzez pisemne zawiadomienie.
9. Jeżeli osobą podejrzewaną o krzywdzenie jest dziecko powyżej lat 17, a jego zachowanie stanowi przestępstwo, wówczas należy poinformować właściwą miejscowo jednostkę policji lub prokuratury poprzez pisemne zawiadomienie.

Rozdział VI

Plan wsparcia dziecka

1. Plan wsparcia dziecka po ujawnieniu krzywdzenia funkcjonuje równolegle z podejmowanymi działaniami interwencyjnymi i obejmuje:
 - a. obserwację dziecka i zwracanie uwagi na wszelkie niepokojące sygnały,
 - b. zapewnienie dziecku warunków do uzyskania wielospecjalistycznej pomocy, również poza Fundacją,
 - c. udzielanie wsparcia rodzicom/opiekunom.
2. Plan wsparcia dziecka nie kończy się wraz z końcem procedury prawnej.

Rozdział VII

Zasady ochrony danych osobowych, w tym wizerunku dzieci

1. Fundacja zapewnia najwyższe standardy ochrony danych osobowych dzieci zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa.
2. Fundacja, uznając prawo dziecka do prywatności i ochrony dóbr osobistych, zapewnia ochronę wizerunku dziecka.
3. Personelowi nie wolno umożliwiać przedstawicielom mediów utrwalania wizerunku dziecka (filmowanie, fotografowanie, nagrywanie głosu dziecka) bez pisemnej zgody opiekuna dziecka.
4. Upublicznienie przez personel wizerunku dziecka utrwalonego w jakiegokolwiek formie (fotografia, nagranie audio-wideo) wymaga pisemnej zgody opiekuna dziecka. Niedopuszczalne jest podanie przedstawicielowi mediów danych kontaktowych do opiekuna dziecka – bez wiedzy i zgody tego opiekuna.
5. Pisemna zgoda opiekuna, powinna zawierać informację, gdzie będzie umieszczony zarejestrowany wizerunek i w jakim kontekście będzie wykorzystywany.
6. Jeżeli wizerunek dziecka stanowi jedynie szczegół całości, takiej jak: zgromadzenie, krajobraz, publiczna impreza, zgoda opiekuna na utrwalanie wizerunku dziecka nie jest wymagana.
7. Wizerunek dziecka utrwalony za pomocą kamer służących do rejestracji dźwięku lub obrazu na potrzeby zapewnienia bezpieczeństwa osobom i mieniu znajdującym się w Fundacji Dzieciaki i Zwierzaki nie podlega upublicznieniu i nie wymaga zgody przedstawiciela ustawowego małoletniego do utrwalania jego wizerunku. Wykorzystanie utrwalonych w ten sposób materiałów ograniczone jest wyłącznie do pierwotnie określonych dla ich rejestracji celów.

Rozdział VIII

Zasady dostępu dzieci do internetu oraz ochrony przed szkodliwymi treściami

1. Fundacja nie zapewnia dzieciom bezpośredniego dostępu do internetu.
2. Personel czuwa nad bezpieczeństwem korzystania z internetu przez dzieci, jeśli

podczas zajęć dziecko korzysta z własnego sprzętu i prywatnego transferu danych.

Rozdział IX

Monitoring stosowania Polityki

1. Zarząd wyznacza Kingę Tomtała jako osobę odpowiedzialną za Politykę ochrony dzieci w Fundacji.
2. Osoba, o której mowa w punkcie poprzedzającym, jest odpowiedzialna za monitorowanie realizacji Polityki, za reagowanie na sygnały naruszenia Polityki oraz zaproponowanie zmian w Polityce.
3. Osoba, o której mowa w pkt. 1, przeprowadza wśród personelu i raz na rok ankietę monitorującą poziom realizacji Polityki. Wzór ankiety stanowi załącznik 6 do Polityki.
4. W ankiecie personel może proponować zmiany Polityki oraz wskazywać naruszenia Polityki w Fundacji.
5. Osoba, o której mowa w pkt. 1, dokonuje opracowania wypełnionych przez personel ankiet. Sporządza na tej podstawie raport z monitoringu, który następnie przekazuje zarządowi Fundacji.
6. Zarząd Fundacji wprowadza do Polityki niezbędne zmiany i ogłasza personelowi nowe brzmienie Polityki.

Rozdział X

Przepisy końcowe

1. Polityka wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia.
2. Ogłoszenie Polityki następuje poprzez przesłanie jej tekstu drogą elektroniczną do personelu Fundacji oraz poprzez zamieszczenie na stronie internetowej Fundacji. Polityka jest dostępna także w wersji papierowej w biurze Fundacji, a jej skrócona wersja dla dzieci wywieszona jest na tablicy informacyjnej w biurze Fundacji.

ZAŁĄCZNIKI

1. Zasady bezpiecznych relacji personel-dziecko i dziecko-dziecko.
2. Oświadczenie personelu - zobowiązanie do przestrzegania Polityki
3. Zasady bezpiecznej rekrutacji personelu
4. Notatka służbowa
5. Karta interwencji
6. Ankieta monitorująca

ZAŁĄCZNIK 1

Zasady bezpiecznych relacji personel-dziecko i dziecko-dziecko

Najważniejszym obowiązkiem wszystkich pracowników Fundacji jest działanie dla dobra dziecka i w jego jak najlepszym interesie. Traktujemy dziecko z godnością, szacunkiem, starając się uwzględniać wszystkie jego potrzeby. Personel działa w oparciu o przepisy obowiązującego prawa, przepisy wewnętrzne a także w zgodzie ze swoją wiedzą i kompetencjami.

BEZPIECZE RELACJE PERSONEL - DZIECKO

Podstawowe zasady:

1. Wszystkie dzieci są równo traktowane bez względu na wiek, płeć, charakter, pochodzenie, kolor skóry, wyznanie, sytuację rodzinną i materialną, poziom rozwoju i posiadane umiejętności.
2. Niedopuszczalne jest skupianie uwagi na wybranych dzieciach z jednoczesnym ignorowaniem potrzeb innych dzieci, dawanie przywilejów wybranym dzieciom, zwalnianie z wykonywania obowiązków bez wyraźnej przyczyny.
3. Niedopuszczalne jest utrwalanie wizerunku dziecka dla potrzeb prywatnych i w celu udostępniania osobom trzecim.
4. Zasady bezpiecznych relacji obowiązują cały personel Fundacji.
5. Personel zobowiązany jest do utrzymywania profesjonalnej relacji i każdorazowego rozważenia, czy jego reakcja, komunikat bądź działanie wobec dziecka są adekwatne do sytuacji, bezpieczne, uzasadnione i sprawiedliwe wobec innych dzieci.
6. Wszystkie ryzykowne sytuacje, które obejmują zauroczenie dziecka przez osobę z personelu lub osobę z personelu przez dziecko, muszą być raportowane zarządowi. Jeśli jesteś ich świadkiem reaguj stanowczo, ale z wyczuciem, aby zachować godność osób zainteresowanych.

Zasady kontaktu fizycznego z dziećmi:

1. Biorąc pod uwagę specyfikę pracy Fundacji należy zaznaczyć, że istnieją sytuacje, kiedy bliski kontakt fizyczny z dzieckiem może być stosowany i jednocześnie spełniać zasady bezpiecznego kontaktu gdy jest on odpowiedzią na potrzeby dziecka w danej sytuacji z uwzględnieniem wieku i etapu rozwojowego dziecka, jak również płci i kontekstu kulturowego i społecznego.
2. Niedozwolone jest:
 - a. stosowanie jakiegokolwiek formy przemocy wobec dziecka takich jak: bicie, szturchanie, popychanie czy w jakikolwiek inny sposób naruszanie integralności fizycznej dziecka,
 - b. dotykanie w sposób, który mógłby zostać nieprawidłowo zinterpretowany.
3. Personel mając świadomość, iż dziecko doznało jakiejś krzywdy zobowiązany jest do zachowania szczególnej ostrożności w kontaktach z dzieckiem, wykazując zrozumienie i wyczucie.

4. Należy dbać, by kontakt fizyczny z dzieckiem był jawny. Ważne, by nie wiązał się z żadną gratyfikacją ani nie wynikał z relacji władzy.
5. W sytuacjach wymagających czynności pielęgnacyjnych i higienicznych wobec dziecka należy unikać innego niż niezbędny kontakt fizyczny z dzieckiem. Dotyczy to zwłaszcza pomagania dziecku w ubieraniu i rozbieraniu, jedzeniu, myciu, przewijaniu i w korzystaniu z toalety.

Zasady komunikacji z dziećmi

1. W kontakcie z dziećmi należy zachować cierpliwość i szacunek.
2. Należy szanować prawo dziecka do prywatności. Odstąpienie od zasad poufności każdorazowo musi być uzasadnione a dziecko o tym poinformowane.
3. Należy zapewniać dziecko, że jeśli czuje się w jakiejś sytuacji niekomfortowo może powiedzieć o tym osobie dorosłej i może oczekiwać pomocy tej osoby.
4. Personel:
 - a. uważnie słucha dzieci i udziela im odpowiedzi adekwatnych do ich wieku, sytuacji i możliwości,
 - b. podczas rozmowy nawiązuje kontakt wzrokowy z dzieckiem.
 - c. dostosowuje komunikaty tak, by były jasne i zrozumiałe dla dziecka,
 - d. nie podnosi głosu na dziecko, chyba że w sytuacji wynikającej z zagrożenia jego bezpieczeństwa (ostrzeżenie),
 - e. nie izoluje dziecka (w trudnych sytuacjach wychowawczych np. utrudnianie pracy w grupie, zachowania agresywne itp. ustala z rodzicem/opiekunem prawnym indywidualne zasady postępowania wychowawczego),
 - f. nie zawstydzają, nie lekceważą, nie upokarzają, nie obrażają,
 - g. nie rozmawia o dziecku w jego obecności lub obecności innych osób,
 - h. udziela informacji o dziecku bez obecności osób trzecich,
 - i. nie używa wulgarnych słów, gestów, żartów, nie wygłasza obraźliwych uwag w stosunku do dziecka lub w jego obecności.
5. Niedopuszczalne jest ujawnianie informacji wrażliwych (sytuacja rodzinna, prawna, medyczna itp.) dotyczących dziecka innym osobom nieuprawnionym (w tym innym dzieciom).
6. Niedopuszczalne jest wykorzystywanie wobec dziecka relacji władzy lub przewagi fizycznej – zastraszanie, przymuszanie, groźby.

Kontakty poza godzinami pracy

1. Co do zasady kontakt z dziećmi powinien odbywać się wyłącznie w godzinach pracy personelu i dotyczyć celów mieszczących się w zakresie jego obowiązków.
2. Niedopuszczalne jest zapraszanie dzieci do swojego miejsca zamieszkania ani spotykanie się z nimi poza godzinami pracy. Obejmuje to także kontakty z dziećmi poprzez prywatne kanały komunikacji (prywatny telefon, e-mail, komunikatory, profile w mediach społecznościowych).
3. Jeśli zachodzi taka konieczność, właściwą formą komunikacji z dziećmi i ich rodzicami/opiekunami poza godzinami pracy są kanały służbowe (e-mail, telefon służbowy).

4. Jeśli zachodzi konieczność spotkania z dziećmi poza godzinami pracy, należy poinformować o tym zarząd, a rodzice/opiekunowie prawni dzieci muszą wyrazić zgodę na taki kontakt.
5. Utrzymywanie relacji towarzyskich lub rodzinnych (jeśli dzieci i rodzice/opiekunowie dzieci są osobami bliskimi wobec osoby z personelu) wymaga zachowania poufności wszystkich informacji dotyczących innych dzieci, ich rodziców/opiekunów.

Bezpieczeństwo online

1. Niedopuszczalne jest nawiązywanie kontaktów z dziećmi znajdującymi się pod opieką Fundacji poprzez przyjmowanie bądź wysyłanie zaproszeń w mediach społecznościowych.
2. W trakcie zajęć czy innych aktywności prowadzonych przez Fundację osobiste urządzenia elektroniczne powinny być wyłączone lub wyciszone, a funkcjonalność bluetooth wyłączona.
- 3.

BEZPIECZE RELACJE DZIECKO - DZIECKO

Zachowania niedozwolone między dziećmi obejmują: agresję fizyczną i słowną, oraz cyberprzemoc. Podstawową zasadą relacji między dziećmi jest działanie z szacunkiem, uwzględniające godność i potrzeby drugiej osoby.

Kodeks dobrych zachowań

1. Bądź dla innych dzieci miły i uczynny.
2. Szanuj innych, niezależnie od tego, jak się różnicie.
3. Nie obrażaj innych dzieci i nie naśmiewaj się z nich.
4. Nie bij i nie popychaj innych dzieci.
5. W rozmowie nie używaj brzydkich słów, nie przeklinaj.
6. Nie rób rzeczy, których inne dzieci sobie nie życzą.
7. Nie nagrywaj i nie fotografuj innych dzieci.
8. Powiedz swojemu zaufanemu dorosłemu o tym, że komuś dzieje się krzywda.

Masz prawo:

1. Poprosić, by był z Wami jeszcze inny dorosły lub żebyście rozmawiali w takim miejscu, w którym widzą Was inni, jeśli osoba dorosła poprosi Cię o rozmowę.
2. Nie uczestniczyć w zabawie, która Ci nie odpowiada.
3. Odmówić dotyku, uścisku, bliskiego kontaktu.
4. Zareagować, powiedzieć komuś, gdy ktoś robi coś, co jest dla Ciebie nieprzyjemne.